

Snacka om brott, avsnitt 51 – en podd från Brå

Polisens arbete med profilering och likabehandling, med fokus på diskriminerande etnisk profilering.

(Februari 2024)

Medverkande: Anna Öström, projektledare, Brå; Tommy Kangasvieri, chef, Enheten för utveckling av brottsbekämpning, NOA; Aida Samani, senior jurist, Civil Rights Defenders.

Samtalsledare: Monica Landergård, pressekreterare, Brå.

MONICA: Det här är Snacka om brott, en podd från Brottsförebyggande rådet. Dagens avsnitt tar upp frågan om hur polisen arbetar med profilering och likabehandling med fokus på diskriminerande etnisk profilering.

INLEDANDE CITAT:

ANNA: *Vi föreslår ju också att man på strategisk nivå tar fram en vägledning till poliser i yttre tjänst för att vi tycker att det ska vara lätt för dem att göra rätt.*

MONICA: *Finns det ingen vägledning idag?*

ANNA: *Nej.*

MONICA: *Hur vet ni hur ni ska jobba då, Tommy?*

TOMMY: *Nej, det finns ingen formell vägledning men det är klart det pågår en del på polisutbildningen och det är en sak vi behöver ta med oss.*

MONICA: Hur lätt eller svårt är det för poliser i yttre tjänst att bedöma vem de ska stoppa på gatan och kontrollera för exempelvis narkotikabrott? Finns det några gemensamma nämnare bland dem som polisen kontrollerar? Och hur pratar man inom polisen om etnicitet och hur kan arbetet med profilering och likabehandling utvecklas? Det här samtalet utgår från en Brå-rapport som publicerades i oktober 2023. Och även idag har vi en

eminent panel som ska samtala om det här. Jag säger hej och välkommen till Anna Öström som har varit projektledare för Brås rapport.

ANNA: Hej!

MONICA: Och sen har vi Tommy Kangasveri som är chef på Enheten för utveckling av brottsbekämpning som tillhör NOA, Nationella operativa avdelningen vid Polismyndigheten. Hej!

TOMMY: Hej!

MONICA: Och så har vi med oss Aida Samani som är senior jurist på Civil Rights Defenders.

AIDA: Hej!

MONICA: Och jag som leder det här samtalet heter Monica Landergård och är pressekreterare på Brå. Jag tänker att jag börjar med att vända mig till dig Anna. Om du kan berätta om den här rapporten som vi ska prata utifrån. Dels vad ni har kommit fram till förstås men även hur ni gjorde själva studien.

ANNA: Jo, men diskriminerande etnisk profilering är ju svårt att både analysera och studera, för hur mäter man till exempel diskriminering? Vårt sätt att förhålla oss till det här ämnet blev att använda oss av olika typer av både underlag och metoder. Kvantitativa och kvalitativa. Och det innebär att vi till exempel har åkt 140 timmar polisbil i projektet för att se hur, studera hur polisen arbetar med visitering och kontroller och på vilka grunder de görs. Det innebär också att vi har intervjuat ett åttiototal personer i den här studien. Framförallt då chefer, inom polismyndigheten, och poliser i yttre tjänst. Sen har vi också tittat på en hel del underlag som registerdata, anmälningar mot polisen och förundersökningar. Det här innebär att det är ett ganska rikt underlag, med många resultat.

MONICA: Visst var det så Anna, att det var polisen själva som ville att Brå skulle titta på det här och se hur arbetar polisen med de här frågorna?

ANNA: Jo, men så var det och med viss påtryckning tror jag också från Civil Rights Defenders. Och vi på Brå tyckte jag också att det var ett angeläget ämne att studera, dels för att det finns ett stort allmänintresse kring frågan och sen internationellt sett så finns det ju mycket forskning om polisen och etnisk profilering, men inte lika mycket i Sverige. Kan du berätta lite mer om hur går själva profileringsarbete till inom, vad såg ni i studien där?

ANNA: När vi pratade med poliserna så hänvisar de ofta till deras egen erfarenhet för att upptäcka avvikande beteenden eller omständigheter som avviker. Poliser är ju tränare att upptäcka det som andra människor kanske normalt inte riktigt ser i sin omgivning och i forskningen brukar man kalla det för en särskild polisblick. Men flera poliser beskriver också att den första impulsen kanske inte alltid handlar om att det är något som är avvikande. De beskriver istället som att de blir nyfikna på en person eller en omständighet. Tar därför kontakt med den här personen och i samtalet då så kan de bedöma om det är läge att göra en ID-kontroll eller göra en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. Men till grund för misstanke kan det ju också finnas tips från allmänheten eller underrättelseinformation. Och när det gäller skäl till misstankar, eller byggstenar som man kallar det inom polisen, så handlar det vid till exempel narkotikabrott då om att, förutom avvikande beteende, att det kan vara tecken på narkotikabruk, det kan vara doft av narkotika. Sen så anges också tidpunkt och plats som viktiga byggstenar då och tidigare kännedom om den misstänkta. Men vi har ju också frågat poliserna vilken betydelse som, som till exempel byggstenar som kön, ålder och etnicitet och kläder har i profileringsarbete. Och där har vi faktiskt fått lite olika svar.

MONICA: Vilka är det som polisen stoppar då? För jag tänker du nämnde polisblick och erfarenhet. Och då är det ju kanske svårt om du i yttre tjänst har bara jobbat kanske några månader eller något år. Hur får man den där polisblicken? Det kanske vi ska fråga Tommy sen också.

ANNA: Ja, det tror jag, haha.

MONICA: Men vilka är det som polisen stoppar?

ANNA: Ja, när det gäller misstanke om narkotikabrott då, som vi har tittat särskilt på, så kontrollerar polisen framförallt yngre män och pojkar i åldern 15-24 år som är inrikes födda men har två utrikes födda föräldrar. Och vi ser också att andelen misstänkta är högst i områden som klassats som utsatta av polisen men också i, eller har stora socioekonomiska utmaningar. Men samtidigt så får man komma ihåg att vi ser att det stora flertalet av misstankarna upprättas i andra typer av områden.

MONICA: Okej. Jag vet också att i rapporten så skriver ni om någonting som kallas bom-anmälningar, alltså polisen, den person som polisen stoppar och kontrollerar har inte gjort dig skyldig till något brott. Hur ofta blir det fel och varför?

ANNA: Jo, men i studien av bom-anmälningarna så, det gjorde vi för att se hur träffsäkra polisen är i sina misstankor om narkotikabrott. Vi kunde inte se några större skillnader mellan svenska och utländska, personer med svensk- eller utländskbakgrund när det gäller överlåtelse och eget bruk. Men däremot så såg vi stora skillnader när det gäller innehav, misstankor om innehav. Och diskriminering baseras ju ofta på stereotypa föreställningar om en persons förmodad etnicitet. Och i det sammanhanget så kan ju svensk och utländsk bakgrund vara alltför trubbigt. För att förfina analysen så delade vi in andelen bom-anmälningar som rör misstankor om innehav utifrån mödrarnas födelseland. När vi tittade på de 20 vanligaste länderna utifrån mödrarnas födelseland så såg vi tydligt att polisen är betydligt säkrare när det gäller misstankor mot personer med bakgrund i Norden jämfört med de som har bakgrund i Afrika eller Sydvästasien.

MONICA: Det blir inte lika många bommar helt enkelt när de stoppar och kontrollerar personer som har ett nordiskt ursprung.

ANNA: Nej, precis. De är mer träffsäkra där. Till exempel då så om en person har en mamma som kommer från Eritrea så är det runt 37 procent av misstankarna som är en bom. Medan endast 15 procent är en bom-anmälan om personen har en svensk moder. Och sen har vi också gjort regressionsanalyser på materialet.

MONICA: Förlåt, nu måste vi förenkla lite. Vad är en regressionsanalys?

ANNA: Haha. Jo, man har tagit hänsyn till andra faktorer som till exempel ålder, kön, tidigare lagföring och områdets karaktär. Och oavsett vilka bakgrundsvariabler som inkluderas i analysen och även polisregion, så framkommer systematiska skillnader i andelen bom-anmälningar utifrån den misstänktes etniska bakgrund.

MONICA: Men vad säger du Anna, lite avslutningsvis här, visar den här rapporten från Brå att det förekommer diskriminerande etnisk profilering inom polisen?

ANNA: Det där är en svår fråga tycker jag, för att vi kan inte utesluta att polisen diskriminerar i profileringsarbetet. På aggregerad nivå, alltså när man tittar på det här stora materialet, 200 000 misstankar.

MONICA: Lite mer övergripande.

ANNA: Ja, precis. Så ser det ju ut som att de gör det när det gäller misstankar om innehav åtminstone. Men misstankar om narkotikabrott är ju bara egentligen kan man säga, toppen av ett isberg när det gäller polisens alla kontroller och tvångsåtgärder. Och det kan alltså betraktas som en slags fallstudie inom ramen för den här studien. För att verkligen fastställa att det förekommer diskriminering så behöver polisens dokumentation av alla kontroller bli bättre och lättare att få en överblick av. Och det gäller till exempel id-kontroller och de kroppsvisitationer som görs med stöd av polislagen. Det här kan ju uppfattas kanske som en ganska försiktig hållning, men det kan ju finnas saker också som vi inte har kunnat ta hänsyn till i det här materialet till exempel hur proaktiva eller hur reaktiva polisens arbete är i olika områden eller det finns flera saker som

man måste vara försiktig i när man uttalas om det ja, det ser ut som det, men vi kan inte säga...

MONICA: Inte säga säkert.

ANNA: Nej, polisen behöver dokumentera bättre så vi kan få grepp om hela underlaget.

MONICA: Då blev det en radioövergång till Tommy som är polis. Du har ju läst rapporten. Känner du igen dig i det här som Anna beskriver?

TOMMY: Ja men tack. Både och, kan jag väl säga. Jo men det är viktigt det här att polisen tar det här på allvar. Problemen kan finnas eller så finns de inte. Vi har ju inte tillräckligt med data kring det här. Men där vi börjar med att säga att polisen står och faller med att vi har förtroende hos medborgarna och i samhället. Så polisen ska ju vara allas polis. Och är det så att vi bedriver etnisk profilering, då är vi inte allas polis. Så därför måste vi ta det på allvar. Sen bör man ju djupa mer i vad det är för typ av kontroll som polisen gör. Utmaningen ligger i att om vi jobbar aktivt i, om vi nu kallar för utsatta områden, så har ju alla en utländsk bakgrund. Eller majoriteten har en utländsk bakgrund där. Därav så blir ju utfallet lite konstigt datamässigt och sådär. Vi ser ju flera sådana kommentarer i olika intervjuer att ja men, vad är problemet när vi jobbar där, för många har utländsk bakgrund och då blir det så. Men det viktiga för mig att säga är att alla sådana åtgärder som polisen gör måste ju ha stöd i lag. Så därför måste ju polisen vara väldigt, väldigt duktiga på att allt vi gör kan vi motivera. Och det läser jag in i den här rapporten att där har vi brister inom polisverksamheten. Det kan bero på att vi inte har stöd för att dokumentera. Det kan bero på att vi har oerfarna poliser i yttre tjänst. Som inte har den här, om det nu kallas polis-magkänslan eller polis-blicken. Så att motiveringen till de här kontrollerna behöver bli så mycket bättre. Och det håller jag med om. Och det finns ju en massa resonemang kring det där. Sen tänker jag också det här att det gäller att skilja på när vi agerar i sådana förebyggande polisiära åtgärder enligt polislagen och när vi har misstanke om brott och då har vi stöd enligt rättegångsbalken. Men

det kan ju vara så att vi inte riktigt är säkra på det där ute heller. Inom vilken lagstiftning agerar vi? Men jag tror så mycket mer på att polisen behöver bli bättre att coacha de yngre poliserna i det här jobbet. Och sen också se till att vi dokumenterar det vi gör. Så att bland annat ni på Brå kan forska närmare kring det här.

MONICA: Bra, vi ska komma in lite mer på hur ni konkret jobbar och vad man kan göra för att stötta yngre. Men jag tänkte, Aida, intressant att höra, du jobbar ju på Civil Rights Defenders. Kommer ju ofta i kontakt med de här frågorna. Vad är dina reflektioner kring Brå:s rapport?

AIDA: Ja men jag kan börja med att säga något kort om vilka vi är på Civil Rights Defenders. För de som inte känner till oss och vårt arbete så är vi en internationell människorättsorganisation som arbetar med att försöka främja och stärka de mänskliga fri- och rättigheterna i länder runt om i världen. Men har ju då också ett arbete i Sverige och är bland annat en antidiskrimineringsbyrå här i Sverige bland en rad andra antidiskrimineringsbyråer och just frågan om diskriminerande etnisk och rasprofilering är någonting vi har arbetat med nu i närmare tio år. Och när vi började arbeta med frågan så var ju inte det en fråga som fick särskilt stor uppmärksamhet i en svensk kontext och där har vi försökt få upp frågan på agendan och just tala om ett behov av att polisen då arbetar på ett annat sätt, att vi gör lagstiftning som skyddar mot diskriminerande profilering och det kan vi säkert prata lite mer om senare. Men vi har ju också själva tagit fram en rapport som heter "Slumpvis utvald" och som då togs fram tillsammans med kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet. Den publicerades 2017 och fokuserade då främst på individers upplevelser av att utsättas för etnisk rasprofilering men också polisens upplevelser av anklagelser om etnisk rasprofilering. Hur förklarar polisen, enskilda poliser i yttre tjänst en möjlig förekomst av etnisk rasprofilering eller de upplevelser som individer har? Och sen dess har vi också då efterfrågat just en kvantitativ rapport eller en rapport som kan använda flera olika metoder då för att titta närmare på etnisk rasprofilering. För precis som Anna sa så finns det inte så jättemycket

forskning på området i en svensk kontext. Men den som finns visar ju på vissa indikationer om diskriminering i polisens arbete som är värda att ta på allvar. Men kanske för att komma tillbaka till Brås rapport...

MONICA: Ja!

AIDA: ...så ser ju vi, vi känner ju igen mycket av det som Brå beskriver i rapporten, inte minst tänker jag just enskilda polisens förklaringar vad gäller förståelse av etnisk rasprofilering överlappar ju väldigt mycket med det enskilda poliser beskriver i vår rapport. Men det vi tycker är särskilt intressant är ju just frågan om träffsäkerhet, det är precis det vi någonstans har efterfrågat. Vi vill veta hur träffsäkert, hur träffsäkra är polisens kontroller? Och där är det ju väldigt intressant att det är hög bom-frekvens när det gäller kontroller av personer som har utländsk bakgrund. Det blir särskilt intressant också när man börjar titta på moderns födelseland och hur stor skillnad det då blir på basis av det. Om man tittar på till exempel individers hudfärg och liknande.

MONICA: Anna, du ville säga något?

ANNA: Nej, jag tänker att då har vi den analysen samtidigt som vi också har gjort väldigt mycket intervjuer med polischefer och poliser i yttre tjänst och sett olika uppfattningar om hur man förhåller sig till etnicitet i profileringsarbetet. Och där har vi ju lyckats identifiera framförallt tre förhållningssätt. Och där tänker jag att där har polisen lite att jobba med.

MONICA: Vad är det för förhållningssätt då som ni har identifierat?

ANNA: Vi kallar dem för avfärdande, rättfärdande och problematiserande uppfattningar.

MONICA: Jag tänker Tommy, jag vänder mig till dig här igen. Nu har ju Brås rapport kommit och Aida nämnde också Civil Rights Defenders rapport från 2017. Hur kommer ni att använda Brås rapport tror du och den kunskap som har kommit fram?

TOMMY: Nej men det är jätteintressant de här olika, om det tre principerna eller tre arbetssätten. Det visar ju på att polisen behöver ju, dels reflektera kring de här tre olika arbetssätten. Personligen så gillar jag det där problematiserande för det är det som det handlar om. Polisen tittar på ett problem, hur ska vi försöka angripa det? Det skulle ju kunna vara att vi har öppen droghandel på någon gata och torg. Hur ska vi angripa det? Ja, då måste vi genomföra rätt mycket kontroller av personerna där. Men då måste ju det motiveras på rätt sätt. Och det leder ju också till att tyvärr kommer det bli ett antal sådana här bom-träffar, för att idag bedrivs ju liksom den här utsällningen av misstänkt narkotikapåverkan med så att säga bedömningar med hjälp av pennor som rör sig, tittar på ögonen och kroppshållningar och sånt där och det leder ibland till att det blir fel. Men då måste man ju verkligen kunna erkänna att det här var inte rätt och kunna stå för det och sånt där, men det får inte vara många sådana. Några kanske man kan acceptera, men det får inte vara den huvudsakliga orsaken. Problematiseringen måste följa av att vi jobbar mycket med det här verktyget reflektion i vardag. Vi jobbar stenhårt med alla våra arbetsgrupper och poliser och poliser i ytterligare tjänst att få in det här lärandet i vardagen, att efter olika typer av ingripande gå igenom det vid nästa utsättning eller när vi har arbetsplatsträff och sådant, pratar väldigt mycket om hur upplever vi vår arbetsmiljö och de ingripanden vi gör. Jag har varit ute och jobbat en del med unga kollegor. Jag kan berätta faktiskt att sist jag var ute i Norrköping så, så gjorde jag själv en sån här bedömning av ett ungdomsgång som stod och hängde vid ett torg, när en av dem såg oss och avvek den från platsen. Jag och min kollega beslutade att vi skulle kontrollera den här för att det var någonting som gjorde att den avvek och börja gå ifrån oss. Vi hade även information om att det fanns ett antal avvikna från SIS-hem i Norrköping det dygnet. Kanske var det en sån här ungdom. Tyvärr är jag för gammal så jag hann aldrig springa ikapp människan när den sprang ifrån mig. Men det är en annan sak. Men det är ju ett sätt att använda den här polisiära erfarenheten. Vi har en grupp ungdomar, en avviker tittar bakåt på oss och sen springer därifrån. Någonting var det där som vi ändå kände att det var rätt. Det

kanske är den polisiära blicken. Men det är sådana saker som vi behöver få ut i alla arbetsgrupper att jobba med.

MONICA: Men jag tänkte, Tommy, både du och Anna har ju nämnt den här polisblicken och tillbaka till det här med yngre poliser som kommer ut och inte är så erfarna, hur får de med sig det här? Hur lär man sig? Hur lär ni dem att få den här blicken? För man kan ju inte bara gå på magkänsla, tänker jag. Man måste ju ha andra redskap.

TOMMY: Jag tror att en av vägarna är att man tränar mer på det här. På polisutbildningen pratar de om det här, tränar på det här. Får ha med skådespelare i olika scenarier och sånt där. Sen måste det vara så att vi har någon form av handledning av de yngre poliserna när de kommer ut. Så att det finns äldre poliser som jobbar med de yngre. Där har vi en utmaning för det är rätt slitsamt att jobba i yttre tjänst dygnet runt. Men här behöver verkligen polisen jobba med den frågan. Vi har ju äldre poliser i områdets polisverksamhet så vi behöver ha dem rotera in i den här typen av så att de förmedlar sin kunskap till de yngre.

ANNA: Vi föreslår ju också att man på strategisk nivå tar fram en vägledning till poliser i yttre tjänst. För att vi tycker att det ska vara lätt för dem att göra rätt och av den vägledningen så bör det också framgå hur man förväntar sig från ledningen att man ska dokumentera de här visitationerna och kontrollerna och även hur polisledningen ser på frågan om etnicitet i profileringsarbetet och även kläder och kön och ålder och sådana saker som kan vara lite mer luddiga än tid och plats, avvikande beteende, doftar narkotika och den typen av byggstenar.

MONICA: Finns det ingen vägledning idag?

ANNA: Nej.

MONICA: Nej, okej. Hur vet ni hur ni ska jobba då, Tommy?

TOMMY: Ja, det finns ingen formell vägledning, men det är klart det pågår en utbildning och polisutbildning kring det här. Men det finns inget så formell vägledning och det är en sak vi behöver ta med oss. Sen behöver

jag också säga att det är väldigt, väldigt viktigt att om det finns medborgare som känner att de verkligen blir utsatta för det och det är helt fel, då måste det påtalas för polisen. Det finns olika kanaler, JO eller något sånt där, men också att påtala att om vi gör fel internt, att vi upptäcker sådana här avvikande beteenden, att polisen tar hand om det. Vi har ju särskilda utredningar heter det, där (otydligt vad som sägs) begår brott då ska det utredas. Och disciplinära åtgärder och sånt där. Så att systemet inom polisen ska se till att fånga upp avvikande beteenden. Sen kommer det inte alltid göra det, men det är viktigt.

MONICA: Aida, vad tänker du?

AIDA: Ja men jag tänker, apropå då att justitieombudsmannen ska fånga upp när någonting sker i polisens arbete som inte ska ske. Där har justitieombudsmannen upprepade gånger kritiserat polisens arbete med kroppsvisitationer, framförallt utifrån då 19:e paragrafen andra stycket polislagen som ger poliser en vida befogenhet eller en vid befogenhet att kroppsvisitera individer utanför ramen för en förundersökning för då söka efter farliga föremål. Och där har justitieombudsmannen också inlett en granskning, för att man har fått in så många anmälningar och så många gånger kritiserat polisen för hur arbetet går till. Och vi tycker ju kanske att just den paragrafen är lite särskilt intressant. Det är inte något som Brå har tittat närmare på egentligen inom ramen för rapporten. Det är väl av metodologiska skäl om jag har förstått det rätt.

ANNA: Nej, precis, det fanns inte mycket underlag på det.

AIDA: Nej, och där ser vi att eftersom, jag menar egentligen, desto vidare befogenheter polisen har att genomföra kroppsvisitationer desto större behov finns det av någon slags vägledning som just pekar på vilka byggstenar man ska använda för att stoppa en individ och genomföra en kontroll av något slag. Och framförallt kanske det, jag tänker vi pratar ju mycket om frågan om vad, vad är avvikande i polis-blicken på något sätt och det är väl kanske just det någon slags vägledning i vad är avvikande beteende, vad är avvikande i en viss situation, för vi ser ju att det finns en

tendens att just tycka att personer, kanske framförallt unga män då med bakgrund i något land i Afrika eller Mellanöstern att deras närvaro i det offentliga rummet i olika situationer uppfattas som avvikande. Det ser vi ju inte minst då för att individer vänder sig till oss och säger "varje gång jag åker in till stan med mina killkompisar som också då har bakgrund i ett land i Mellanöstern, ja då blir jag stoppad av polisen. Det händer om och om igen och jag gör ingenting fel. Jag förstår inte varför det här händer mig", ungefär. Så, där finns ju någonting man behöver arbeta med tror jag. Och då blir ju frågan om just etnicitet i det här arbetet inom polisen väldigt viktigt.

ANNA: Jag vill rätta mig litegrann där. Vi har tittat delvis på polislag i våra fält. De kroppsvisitationer som görs med stöd av polislagen dels i förundersökningar har vi granskat en 500 stycken och sen också i våra fältobservationer. Sen har vi också tagit upp frågan i intervjuer med poliser och det är ju uppenbart att om man får komma till dokumentationen så är ju de visitationer som görs med stöd av rättegångsbalken, när det är misstanke så dokumenteras de, men när det gäller polislagen så har vi fått också där lite olika svar. Någon chef säger ja, eller gruppchef, säger ja i nio av tio fall dokumenterar vi. Vi har också sett att man dokumenterar på olika sätt. Inte bara mellan olika polisområden utan även inom ett polisområde. Där har ju polisen mycket att jobba med när det gäller att få en tillförlitlig dokumentation även för de visitationer som görs med stöd av polislagen.

MONICA: Tommy, hur ser det ut med dokumentationen? Hur funkar det idag?

TOMMY: Nej, men alltså det är ju tydliga krav på att polisen ska dokumentera även enligt åtgärder som görs med polislagen. Sen är jag väl medveten om att det finns brister i det och det är helt rätt att det där skiljer sig. Vi har ett antal olika system där det kan dokumenteras enkelt eller svårt och sånt där så att det är inte bra. Och där tror jag att JO-granskningen kommer nog leda till en kanske inte alldeles för vild gissning att JO kommer att säga att polisen behöver bli bättre på dokumentation. Att man gör det på

ett sätt och att den är också tillgänglig för tillfällig, nu vet jag inte vad det är för kön på JO men hen, alltså de kan granska den delen för att hitta den här typen och även för er. Det är en självklarhet, det är en brist. Sen tänker jag på det här, i min värld så är lagstiftningen rätt tydlig, eller är tydlig kring polislagens olika kontroller. Man måste kunna motivera det här. Kan det vara så att den är otydligt skriven, den kanske är omodern, kanske behöver få bättre tydlighet. Men i min värld så är det att alla sådana åtgärder måste kunna motiveras. Någon form av beteende som, om man nu säger avvikelse eller utmärkelse för att du ska göra en sådan här kontroll enligt polislagen, måste man kunna motivera och därmed också dokumentera. Det kan ju vara så att tyvärr har vi det läget vi har just nu i samhället med unga som används som verktyg för grova brott. Och det innebär att det blir mycket kontroll av unga. Utvecklingen har ju också blivit att unga kvinnor används som verktyg för att begå brott. Så samhällsklimatet idag leder till att vi måste göra flera förebyggande kontroller, tyvärr.

MONICA: Ni pratar om byggstenar, alltså indikatorer på vad som är anledningen till att man stoppar en. Vad är det för byggstenar som behövs då? Är det de som är idag? Är de fel? Ska det vara andra byggstenar eller vad säger ni? Riktat frågan till alla.

TOMMY: Jag kan börja. Jo, men alltså byggstenar. För mig är det ganska givet att byggstenar måste bygga på någon form av indikation eller polisblick eller känsla för att det här vi vill kontrollera har att göra med någon form av brottsligt samröre. Det kan ju vara så att vi observerar en gruppering där vi vet att det finns några kriminella och så finns det några okända som hänger med dem. Det där är väldigt viktigt för polisen att få reda på vilka det, för till exempel att kunna avbryta nyrekrytering, bland annat. För det kan ju vara så att man söker kontakt bara för att komma till den här häftiga gängmiljön eller inte. Så det är ju till exempel en situation där vi har byggstenar som man behöver bygga upp. Men det förutsätter att polisen har god kunskap vilka är de här kriminella och hur deras

agerande är i den miljön. Och det är ju någonting man kanske borde prata om, tränas på och sen utöva under handledning.

MONICA: Gör ni det tillräckligt?

TOMMY: Ja, inte enligt rapporten. Jag tror att det där är väldigt mycket en lokal kunskap som vi behöver liksom samla ihop och sånt där. Men oavsett hur mycket vi skriver papper så måste det finnas goda, goda företrädare för det här så att säga byggstenarna. Goda handledare och instruktörer där ute.

MONICA: Aida, du ville inflika?

AIDA: Jag tänker kanske att man behöver, i dagsläget är det inte helt tydligt för mig vilka byggstenar polisen faktiskt använder i samband med att man stoppar individer eller kontrollerar individer inom ramen för PL 19, alltså andra eller 19 paragrafen andra stycket polislagen, så att det är inte helt tydligt. Men jag tänker utifrån de byggstenar som vi har diskuterat här idag så skulle man kanske också behöva ha en lite mer kritisk blick på dem. Jag tänker att en person till exempel avviker från platsen när man ser polisen skulle ju faktiskt kunna vara för att man har negativa erfarenheter av polisen. Man har blivit stoppad på ett omotiverat sätt om och om igen och man vill undvika det, så där. Jag skulle säga att man kanske i större utsträckning än idag, det är intressant att höra vad Tommy tycker om det, skulle bygga arbetet mer på underrättelser och polisiära iakttagelser som bygger på trender. Jag vet att, ser man då till exempel en bil som det sitter ett antal unga killar med bakgrunden mellanöstern i stan sådär, ja då kanske man tycker att det ser misstänkt ut så får man väl göra en slagning på registreringsnumret. Jag vet att polisen tidigare har sagt att hyrbilar är något som används i stor utsträckning, ja då kanske man ska reagera när man ser en hyrbil och det är något annat som sticker ut med det där eller om det är en registreringsskylt som ger utslag men kanske då inte stanna i lika stor utsträckning som idag ett gäng killar som befinner sig på fel plats, det vill säga utanför en förort som man gör idag, för så beskriver, jag vet att poliser har beskrivit för mig tidigare att ser jag

en bil i stan med en kille som har den här bakgrunden, då kommer jag stoppa den varje gång. För att det sticker ut helt enkelt, vad gör de där? Så jag tänker att det är viktigt att poängtera också för att apropå Brå:s siffror, att bom-frekvensen här tror jag inte kan förklaras helt vid att det är en större polisiär närvaro i svenska förorter utan vi märker ju när folk vänder sig till oss att man upplever att man blir stoppad hemma i sitt närområde och sen så blir man stoppad när man åker in i stan, för i stan så sticker man ut.

ANNA: Men om man ser just var misstankarna uppstår så är de flesta misstankarna...om jag minns rätt så är det 70–80 procent av alla misstankar om narkotikabrott uppstår inte i utsatta områden. Utan just det som Aida säger, när man åker in till stan eller i en annan miljö. Och sen tänker jag också på de här byggstenarna så granskade vi ganska många förundersökningar och tittade just på byggstenar och vi såg ju att det fanns också skillnader; medan "nervös" angavs väldigt mycket i ett lokalpolisområde, så förekom det nästan inte i något annat. Så att det är ju liksom... och det kan ju vara så att just i det området är människor mer nervösa när de träffar polisen. För att de kanske har dålig erfarenhet av polisen som tidigare eller att de blir kontrollerade väldigt ofta och så att man blir nervös eller kanske har dålig erfarenhet av polisen i sina hemländer eller så. Så det är ju någonting, det här "nervös" har ju också kritiserats av JO att använda som en byggsten, så jag tänker att det måste finnas, man måste nästan gå ner ibland på mikronivå för att titta på de här enskilda byggstenarna och se vad är det som är okej att använda? Är etnicitet en byggsten tillsammans med andra eller ska det aldrig vara en byggsten? Det är lite den där diskussionen som jag tror polisen måste ha.

TOMMY: Nej, men jag håller med dig att polisens, om man nu ska säga, kontrollverksamhet eller riktade kontroller den ska ju verkligen bygga på underrättelseinformation. Exemplet som jag drog var att vi hade information om att det fanns ungdomar som hade avvikit från SIS-hem. Vi hade information om att de här ungdomarna har fått uppdrag, morduppdrag kan man ju säga rakt ut här och vi hade ju information om

att de uppehöll sig i Norrköping i centralorten. Ja, men då hade vi ju tre ganska bra byggstenar till att liksom göra en kontroll om den här ungdomen som sedan avvek. Nu fick vi inte ta på människan, tyvärr, men. Och det är ju synd om det hade hänt någonting sen. Men det är just sådana faktorer som poliserna måste ha med sig ut, att bygga upp de här anledningarna. Man måste lyssna noggrant på utsättningar, hur är läget just nu inför det här passet? Vad har vi för information? Och därmed också rikta polisverksamhet mot det. Så att det inte är bara att vi åker omkring slumpmässigt, om vi nu säger slumpmässiga kontroller, det, ibland blir det ju så. Vi kanske letar efter rattfyllor och sånt och då blir det ju väldigt mycket slumpmässigt men då måste man också förklara det när man gör en kontroll att den här gången, det här stoppet av fordon är för att och så. Och det kanske också är en erfarenhetsfråga att, så att säga, våga prata med medborgarna. Jag har ju inga problem, jag är ju en gammal gubbe liksom, jag tycker det är roligt att prata och sånt där men det kanske man inte har när man är yngre. Så det gäller verkligen att bygga upp erfarenhet här.

ANNA: Jag pratade med en erfaren gruppchef för i IG-verksamheten. Jag åkte med henne i polisbil och då pratade vi just om de här frågorna.

MONICA: Ingripandeverksamheten betyder det?

ANNA: Ja, precis, förlåt. Hon hade jobbat i över tio år inom ett särskilt utsatt område. Hon sa just det att ser man en bil med fyra, fem ungdomar med huva på med en annan etnicitet så finns det de poliser som hugger direkt, som inte har erfarenheten. Hon menar ju tydligt att det kan man ju inte göra. Hon såg att det fanns det bland sina kollegor.

MONICA: Men jag tänker Tommy, det här med att använda etnicitet som en av de här byggstenarna. Är det någonting ni pratar om inom polisen? Vad tänker du kring det?

TOMMY: För mig är det ju helt givet, det är inte en av de här byggstenarna. Aldrig någonsin. Utan det är annan information. Det får det inte vara tal om det och sådant där. Sen är jag medveten om att problemet finns. Det kommer

alltid finnas, tyvärr. Men för mig är det ingen tvekan och det får inte vara en av byggstenarna.

MONICA: Ja men, jag tänker givet de här diskussionerna som vi har haft nu hittills. Vad ser ni? Vad behöver... För Tommy du har ju berättat att polisen kan bli bättre och ett led är ju till exempel att Brå har gjort den här studien och även Civil Rights Defenders arbete. Men vad ser ni? Vad behöver göras för att det ska bli ännu bättre och utvecklas det här arbetet? Varsågod.

AIDA: Ja, men jag tänker det första som skulle behöva hända och det är väl inte något som ja i vårt fall de flesta i det här rummet kan riktigt göra någonting åt, så att säga, men det är att vi behöver en bättre lagstiftning. Vi behöver en diskrimineringslag som tydligt förbjuder diskriminerande åtgärder av polis. Det har vi inte idag. Och där ligger en utredning nu sen två år tillbaka på regeringens bord som just rekommenderar att diskrimineringslagens förbud vidgas till att också omfatta åtgärder av polis. Det behöver vi ha på plats. Men sen för att den lagstiftningen också ska bli meningsfull så behövs det ju då som vi har pratat om tidigare, dokumentation. Det vill säga det behövs bättre. Mer robust dokumentation över kroppsvisitationer. På ett sätt förstås som inte blir alltför betungande för polis och yttre tjänst. Och uppföljning. Det blir helt centralt. Och det saknas idag såvitt jag kan se. Det vill säga vi måste förstå hur genomförs visitationer idag, på vilka grunder? Det ska ju tydligt motiveras varför någon har blivit kontrollerad. Och har man då ordentlig dokumentation och uppföljning så kanske man kan få en uppfattning också på vilka grunder sker det, var sker det någonstans och vilka är det som blir kontrollerade? Och hur framgångsrik är man då med kontrollen och hur träffsäkra är de? Det ger ju väldigt, väldigt viktig information, tänker jag, till polismyndigheter och till poliser i yttre tjänst som behövs för att göra arbetet bättre. Så att vi vill gärna se ett uppdrag till polismyndigheten och ordentliga resurser att just jobba med den här frågan. Och även då till att jobba med träning av olika slag, det vill säga någon slags reflektioner eller träning kring just vilka byggstenar, tydlig

vägledning och träning, på basis av den vägledningen, vad är det för byggstenar som gäller, hur ska man tänka kring att det är etnicitet? Där finns det ju väldigt mycket lärodomar att hämta från polis i andra länder som man skulle kunna hämta in.

MONICA: Mm, bra. Tommy, vad tänker du?

TOMMY: Ja, jag kom på en grej här som jag tycker är viktigt. Polisarbete där det inte händer någonting och vi inte upptäcker någonting är egentligen ett bra polisarbete. Polisarbete ska i grunden vara tråkigt. Vi ska inte upptäcka brott och det är det som är det svåra med sådana här bom-träffar, om vi gör kontrollen i polislagen, för det är till för att förebygga och förhindra att vapen finns på allmän plats, skulle vi träffa på en massa vapen vid varje träff, då har vi ett otroligt problem i samhället. Nu blir det så att majoriteten av de här kontrollerna blir negativa för att vi har förhindrat och försvårat, att vi trycker bort de kriminellas möjligheter att bära vapen på sig. Det är det som är den här omvända svårigheten med det här. Och självklart så måste vi öka dokumentationen för att visa vilka det är vi kontrollerar och motivera varför. Om vi har en underrättelseinformation att den här personen brukar gå beväpnad eller ha andra farliga föremål på sig, då ska vi jobba mot den personen för att inte den ska ha det. Då trycker vi bort den möjligheten för den. Och då blir det tyvärr bom-träffar. Så det här är ju så här: ja, det är moment 22 liksom.

MONICA: Ja, du menar att det kanske är bra att det blir fler bom-anmälningar?

TOMMY: Om man kan förklara varför det blir det och att vi gör det mot, på rätt platser, rätt tidpunkter och mot underrättelsemässigt motiverade personer, då är det ju rätt. För då har vi lyckats förebygga och förhindra. Så det här är ju polisens dilemma.

ANNA: Jag tror att bom-träffar, det är nog ingen som önskar att ni ska ha alltid ha rätt, 100% rätt. Men problemet är kanske inte just att ni får bom, utan problemet är kanske att det skiljer sig så mellan olika grupper. Och det är där som polisen måste kanske fundera på, vad beror det här på? Och du nämnde förut reflektioner i vardagen och jag tror att det är ett jättebra

forum för polisen att diskutera de här, just diskriminerande etnisk profilering utifrån kanske Brås rapport då. Eller lyssna på den här podden. Vi ser ju också när vi har intervjuat gruppchefer att de har svårt att få till tiden för reflektioner i vardagen. Så där måste man vara tydlig med att avsätta mer tid. Och sen så har vi också, ingen av dem vi pratade med har diskuterat just diskriminerande etnisk profilering. Däremot så har de kanske diskuterat människors lika värde och lite sådana saker. Men att försöka våga prata om diskriminering inom polisen, det tror jag man kan komma långt på.

MONICA: Mm. Vågar man inte det idag Tommy, vad tror du?

TOMMY: Jag är övertygad att man vågar prata om det, men jag tror inte riktigt man kanske inte har kunskap om vad frågan handlar om. Så att man behöver liksom komma djupare kring begreppet etnisk profilering. Så man måste liksom kanske exemplifiera, ha olika filmer, ha olika typer av övningsmoment och sånt där. Det tror jag, så att man förstår vad man menar egentligen och sånt där. För annars blir det en teori som man kanske har svårt att ta till sig.

MONICA: Mm, mm.

AIDA: Jag tänker att det här är en jätteviktig poäng och det visar ju också erfarenheter från andra länder att det är just väldigt praktiska övningar och väldigt praktiska samtal som verkligen utgår från specifika situationer som är det som har effekt. Inte kanske det här fluffet så att säga, där man pratar om värden eller värderingar och liknande utan snarare att man faktiskt spelar ut olika situationer i grupp och såklart att det finns en vilja då från ledningen att alla poliser i yttre tjänst på något sätt ska tänka på det här och veta hur de ska agera i olika situationer.

MONICA: Att man använder lite fiktiva case och jobbar utifrån det till exempel.

AIDA: Precis, och faktiskt spelar ut dem.

MONICA: Ja, mm.

- AIDA: Tillsammans.
- ANNA: De diskussioner vi har haft med polisen visar ju också att man har inga problem med att säga att vi kvinnor och flickor går under polisens radar. Där har man ju sett ett problem. Och jag tänker också att vi kanske på samma sätt som ni har diskuterat jämställdhet och jämlikhet och den typen av frågor och kön så kan det behöva finnas en motsvarande diskussion om etnicitet inom polisen. Ni har ju kommit jättelångt när det gäller flickor och kvinnor och de analyserna.
- MONICA: Får hoppas att Brås rapport kan bidra till det. Vi ska avrunda lite med ett ämne som diskuterats ganska flitigt nu och jag vet också att det ligger ett regeringsförslag om det och det är visitationszoner eller säkerhetszoner som det också kallas. Och jag skulle bara vilja höra vad ni tänker kring det. Är det bra? Behövs det? Skulle det påverka polisens arbete på något sätt? Är det något positivt, så? Aida, du ville börja.
- AIDA: Vi är ju negativa till förslaget eller till ett system med visitationszoner eller säkerhetszoner. Vi ser ju precis som utredarna själva har konstaterat att system med visitationszoner skulle leda till inskränkningar i människors fri- och rättigheter. Och så som vi ser det så är det ju inte heller de inskränkningarna, så som förslaget ser ut idag, är ju varken nödvändiga eller proportionerliga. Vi ser helt enkelt inte hur det här förslaget, hur det egentligen behövs och att det kommer att ha de effekter som regeringen efterfrågar. Det konstaterar egentligen utredarna också. De skriver ju rakt ut i utredningen att det kommer nog inte bli några större effekter av det här förslaget. Då anser vi att det inte heller bör införas med tanke på de inskränkningar det innebär i enskildas privatliv och rätt integritet.
- MONICA: Mm. Vad säger polisen?
- TOMMY: Jag tänker så här att säkerhetszonerna kommer polisen att använda som ett verktyg för att dämpa pågående konflikter. Av och till är det ju så att vissa geografiska områden som är väldigt heta för kanske gängkonflikter eller hämnd-dåd och sånt där. Då är ju tanken att polisen ska använda de

här zonerna för att kunna dämpa möjligheten att verka där inne. Och det vill jag också säga att det kommer ju aldrig leda till att polisen kommer att kontrollera alla som ska in eller uppehålla sig i den här zonen. Dels är det resursmässigt omöjligt, men också att det blir helt fel. Även de kontrollerna ska ju riktas mot de som vi kan motivera. Och den är ju svår att förklara, hur skulle det kunna vara här? Ja, det skulle ju kunna vara att det kommer in folk utifrån in i området som vi kan misstänka ska göra någonting där. Vi har ju förstås underrättelseinformation om vilka som är involverade i konflikten. Kommer det in okända bilar i det här så har vi möjlighet att kontrollera det. Då kan man ju tycka att det har vi ju redan idag. Och det stämmer ju delvis. Men i en sån här zon så kanske vi kan göra det här mera systematiskt och så. Men det måste vara också motiverat i de här tillfällena. Sen ska det ju vara begränsade tider, de här. Så att det är inte för hur lång tid som helst.

MONICA: Begränsade tidsmässigt?

TOMMY: I tid och rum förstås. Platserna ska ju vara utpekade geografiskt.

AIDA: Men jag tänker, polisen har ju redan väldigt vida befogenheter att kroppsvisitera och jag tänker i de situationer som regeringen beskriver idag, alltså just att dämpa så att säga när någonting har hänt, om det har skett ett våldsdåd eller liknande, att liksom kyla ner situationen. Där har vi ju egentligen, som sagt, polisen har möjlighet att genomföra kroppsvisitationer. Argumentet är väl då att man ska ha vidare befogenheter, men samtidigt ska man då inte stoppa varenda person. Och i det tycker jag att det finns en motsättning. Om vi enligt gällande lagstiftning alltså ska få lov, polisen får lov att kroppsvisitera för att söka av farliga föremål, om man då har erforderliga resurser, kan vara på en plats där man förväntar sig att det vill säga motsvarande plats där det idag skulle bli en visitationszon faktiskt befinner sig där och genomför kroppsvisitationer, på basis av underrättelser eller de byggstenar man har, så bör man ju uppnå egentligen samma effekt som man då vill uppnå om visitationszoner. Som sagt, det finns en motsättning i det där. Å ena

sidan ska alla kontroller vara motiverade, men å andra sidan så vill man kunna kontrollera fler på något sätt. Och därav då att vi anser att man inte behöver den här lagstiftningen. Man kan åstadkomma det man säger sig vilja åstadkomma med gällande lagstiftning.

MONICA: Ni ser inte riktigt nyttan med det?

AIDA: Nej.

MONICA: Nej, nej. Anna, jag tänker ni har ju intervjuat en del poliser i rapporten. Vad berättar de om säkerhetszoner och visitationszoner?

ANNA: Vi gjorde de här intervjuerna hösten 2022 och då var det här med visitationszoner ett ganska nytt förslag. Så jag vet inte, och det är kanske inte representativt för hela poliskåren, men av de vi pratade med så var ju majoriteten ganska ifrågasättande till det här med visitationszoner. För precis som Aida säger så tycker de att de har de befogenheterna många gånger. Men det nämndes också just vid dämpande vid konflikter och sådär att det kunde vara positivt. Men majoriteten skulle jag nog säga var, och det skriver vi i rapporten också, var ganska tveksamma till den här möjligheten att säga att det inte skulle göra någon större skillnad egentligen. Och att det snarare skulle öka känslan av utanförskap också. Polisen jobbar ju väldigt mycket i områdena för att få förtroende i vissa områden där man förväntar sig att de här zonerna ska vara.

MONICA: Skulle de få motsatt effekt då?

ANNA: Ja, lite så.

AIDA: Jag tänker att de som förespråkar visitationszoner tittar ju ofta eller vill ju jämföra med Danmark som har ett system med visitationszoner. Och där blir det ju viktigt, liksom att understryka, att det är den enda möjligheten som dansk polis har att genomföra kroppsvisitationer utanför en förundersökning. Så ser det ju som sagt inte ut i Sverige. Men jag tycker det är intressant också att dansk polis som utredarna som tagit fram förslaget nu till ett system med visitationszoner, dansk polis som de har talat med har sagt att det är svårt att säga vad effekten av visitationszoner

har varit. Det har ju inte skett någon utvärdering egentligen av det. Man tycker att det har gett god effekt, men sen beskriver de att det som egentligen har gett god effekt är att man då har bildat sig, man har jobbat med att bilda sig en god uppfattning om vilka som ingår i kriminella nätverk. Det är det egentligen som har gett effekten så att säga. Och sen har man då kunnat kroppsvisitera de individer som man vet att man bör stanna. Och de understryker ju att vet man inte vilka man ska stoppa, ja då har vi liksom ingen nytta av den här lagstiftningen. Så även där menar vi att det kanske handlar mer om arbetsmetoder, resurser, att ha vissa arbetsmetoder snarare än en ny möjlighet att visitera som då sannolikt kommer att inte vara så effektiv och då leda till större inskränkningar i enskildas privatliv. Sen vill jag också understryka förstås, eftersom det här handlar om etnisk rasprofilering, får vi nu en lagstiftning som ger vidare befogenheter och då inte är jättetydlig kanske på vilka grunder en person egentligen ska för kroppsvisiteras, ja då ser vi ju att det finns en större risk för etnisk rasprofilering. Det vill säga desto tydligare det är desto större befogenheter eller vidare befogenheter desto större är risken för etnisk rasprofilering. Där är ju vi bekymrade, förstås. För att förslaget ska gå igenom.

MONICA: Det blir ett stort ansvar på enskilda poliser ute att fatta kloka beslut och till det behöver de ju bra med kunskap och vägledning och handledning som vi har pratat om. Och det hoppas vi att vi kan bidra med både från Brås del och från Civil Rights Defenders och från polisen, förstås. Det får bli de avslutande orden från Brås podd "Snacka om brott". Idag har vi pratat om hur polisen arbetar med profilering och likabehandling med fokus på diskriminerande etnisk profilering. Jag vill tacka Anna Öström från Brå, Tommy Kangasvieri från polisen och Aida Samani, från Civil Rights Defenders. Det har varit ett riktigt intressant och kunskapsfyllt samtal. Stort tack.

AIDA: Tack.

TOMMY: Tack.

ANNA: Tack.

MONICA: Och jag som ledde samtalet heter Monica Landergård och är pressekreterare på Brå. Tack för att du har lyssnat.